

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політичних наук

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 5–6

Рівне – 2011

Панорама політологічних студій : науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. На пошану професора Р. М. Постолювського. – Рівне : РДГУ, 2011. – Вип. 5–6. – 305 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології Волинського національного університету імені Лесі Українки.
2. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Постолювський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. **Троян С. С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
10. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шугасєва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 9 від 29 квітня 2011 р.

За редакцією д. політ. н., професора М. М. Гона

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

У збірнику вміщені статті з актуальних проблем міжнародних відносин, політичних процесів у країнах Європи та України зокрема, а також дослідження в царинах політичної філософії, етнополітології та етнодержавознавства.

Збірник адресований всім, хто цікавиться політичною наукою.

Адреса редакції:
кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Гон М. М., Черній А. Л.	8	Слово про ювіляра: професору Р. М. Постоловському – 60
----------------------------	----------	---

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Бурдяк В. І.	14	Успіхи та поразки України на шляху до Євросоюзу
Тихомирова Є. Б.	22	Параметри міжнародної миротворчості України
Троян С. С.	29	Україна у системі сучасного транскордонного співробітництва: соціополітичний аналіз
Нагорняк М. М.	40	Окремі аспекти сучасної зовнішньополітичної стратегії ФРН
Кіцила Л. Ю.	47	Підсумки чеського головування в Раді ЄС та їх значення для України
Шумка А. В., Черник П. П.	51	Українсько-російські відносини як політичне протистояння

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПРОЦЕСИ

Ротар Н. Ю.	60	Еволюція змісту електорального протесту в Україні
Алексєнко І. В.	72	Політична активація регіональної ідентичності в умовах глобалізації
Монолатій І. С.	76	Формалізація політичної участі громадян як індикатор інституційних процесів у Габсбурзькій монархії
Шугаєва Л. М.	90	Позацерковні православні об'єднання: суспільно-політичний контекст
Марусик К. О.	95	Діяльність апарату ЦК КПРС як відображення корпоративних відносин у політичній системі СРСР
Прокопець Л. С.	102	Зародження парламентаризму та демократія
Климанська Л. Д.	110	Політичні наративи соціальних проблем як основа соціально-політичних проєктів
Оверчук О. В.	116	Використання Інтернету в діяльності протестних рухів в Україні
Хаврук І. А.	122	Конституційний Суд України як елемент системи стримувань і противаг: правовий та політичний аспекти
Круглашов А. А.	127	Особливості дослідження політичного маніпулювання в текстовій інформації
Морарь М. В.	134	Партійна комунікація як умова ефективної політичної діяльності партійних лідерів
Жуковська А. О.	140	Інституційний вимір становлення громадянського суспільства в республіці Болгарія

Семенович А. С.	147	Вплив Європейського Союзу на формування регіонального врядування у країнах-кандидатах
Булига І. І.	153	Релігія і політика: фокус на сучасній Україні
Митко А. М.	158	Інформаційна влада в політичній системі
Корнейко А. О.	163	Спроби удосконалення політичної системи в контексті еволюції радянського тоталітаризму 1950-х – 1960-х рр.
Сойчук Р. Л.	172	Особливості формування політичної культури сучасної молоді
Москальов М. А.	178	Взаємовпливи бізнес-еліт і провідних політиків у сучасній Україні (за матеріалами ділових ЗМІ)
Максимець Б. В.	184	Національно-демократичні сили у виборах Президента України 2009–2010 років
Притуляк С. І.	191	Соціалістичний інтернаціонал: програмові засади діяльності та ідейно-теоретична еволюція в умовах глобального розвитку
Сущенко В. В.	197	Електоральний маркетинг як різновид політичного маркетингу

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Мамонтова Е. В.	204	Символ як феномен і категорія політичної культури у філософській теорії та політичній практиці Античного суспільства
Семенченко Ф. Г.	209	Політичний ідеал як пізнавально-ціннісне відображення дійсності
Климончук В. Й.	216	Свобода як складова українського національного політичного досвіду
Байдич К. В.	222	Теорія Другого модерну в системі ідей У. Бека

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Коваль І. В.	230	Демократія і міжконфесійні взаємини: українські реалії
Геник М. А.	238	Міжнаціональне примирення у діяльності Українського суспільно-культурного товариства у Польщі
Безкоровайна О. В.	245	Культура міжнаціонального спілкування: роль полікультурної освіти
Каравасв В. С.	252	Взаємозв'язок державотворення та національного становлення
Пивоваров Ю. А.	257	Політичний дискурс президента України Л. Д. Кучми у дихотомії «націоналізм – демократія»
Боднараш Г. В.	261	Пропорційне представництво в Румунії та перетворення партій національних меншин в електоральні політичні партії

Венгринюк Л. Я.	271	Етнічний чинник у політичному процесі: сутність та причини політизації етнічності
-----------------	------------	--

РЕЦЕНЗІЇ

Тихомирова Є. Б., Гон М. М.	277	Джерело політичних знань, мислення і культури
Наумов А. С.	278	Регіональні аспекти сучасної політики
Гон М. М.	282	Інструменталізація пам'яті: погляд стороннього на сучасну українську практику в Галичині
Відомості про авторів	286	
Вимоги до оформлення статей	289	

33. Tajne plany Ukrainy. Fragmenty uchwały Krajowego Prowidu OUN podjętej dnia 22.VI.1990 // Horyzonty. – № 44. – 2 XI.1991.
34. Ukraińcy w Polsce 1989–1993. Kalendarium. Dokumenty. Informacje / Opracowanie i redakcja Mirosław Czech. – Warszawa : Związek Ukraińców w Polsce, 1993. – 318 s.
35. Werbicki P. Ukraińska mniejszość w Polsce: czego oni chcą // Dialogi. Biuletyn Polsko-Ukraiński. – № 2–3 (11–12). – 1988. – S. 24–25.
36. Zjazd Związku Ukraińców w Polsce. Do społeczeństwa polskiego // Kultura. – 1990. – № 6(513). – S. 47–48.
37. Zofia S. Sytuacja Ukraińców w PRL // Kultura. – № 6. – 1984. – S. 83–86.
38. Żurko J. Pokój między sobą zachowywać. Rzecz o mniejszościach w Polsce współczesnej. – Wrocław : Biblioteka WiP, 1988. – S. 14–15.
39. Związek Ukraińców w Polsce / Об'єднання українців у Польщі. Statut. – Warszawa, 1990. – 22 s.
40. Городецький М. Польська Група Поєднання / М. Городецький // Самостійник. Вісник українського незалежного слова. – 1986. – Вип. 4–5. – С. 5–6.
41. Домославська М. Польща – Україна: рівноправний діалог / М. Домославська // Над Бугом і Нарвою. Українське письмо Podlasia. – Bielsk Podlaski. – 1993. – № 5–6 (9–10). – С. 47.
42. Замітка редакції // Самостійник. – 1985. – Вип. 2. – С. 8.
43. Інтерв'ю з Богумілою Бердиховською, Варшава, 9.10.2003.
44. Інтерв'ю з Володимиром Мокрим, Краків, 28.02.2004.
45. Інтерв'ю з Юрієм Рейтом, Львів, 18.12.2007.
46. Примас Польщі до греко-католиків // Вісті з Ріму. – Б. д. [1987]. – С. 2.
47. Програма Українського Національного Демократичного Союзу // Самостійник. – 1988. – Вип. 1 (10). – С. 2.
48. Українське питання у польському парламенті // Між сусідами. – Краків, 1991. – С. 22–26.
49. Читач з Гданську. Дорога редакціє! // Самостійник. – 1985. – Вип. 2. – С. 8.

УДК: 37. 013 – 057. 874

Безкоровайна О. В.

КУЛЬТУРА МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ: РОЛЬ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито теоретичні положення полікультурної освіти, розглядається смислове значення культури міжнаціонального спілкування, схарактеризовано ефективні форми і методи виховної роботи з учнями раннього юнацького віку у контексті досліджуваної проблеми.

Ключові слова: міжнаціональне спілкування, полікультурна освіта, культура, ранній юнацький вік, форми, методи виховної роботи.

Безкоровайная О. В. Культура межнационального общения: роль поликультурного образования. В статье раскрываются теоретические положения поликультурного образования, рассматривается смысловое значение культуры межнационального общения, охарактеризовано эффективные формы и методы воспитательной работы с учащимися раннего юношеского возраста в контексте исследованной проблемы.

Ключевые слова: межнациональное общение, поликультурное образование, культура, ранний юношеский возраст, формы, методы воспитательной работы.

Bezkorovajna O. V. Culture of international communication: the role of multicultural education. The article deals with the theoretical positions of multicultural education, the semantic meaning of culture of international communication; the effective forms and methods of educational activity with old teenagers in the context of studied problem are characterized.

Key words: international communication, multicultural education, culture, old teenagers, forms and methods of educational activity.

Проблема формування активної, гармонійної особистості, громадянина, здатного забезпечити прогрес нації, висувається на перший план сучасного світорозуміння і свідчить про величезні перетворення життя суспільства. Цього результату можна досягнути у процесі виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці, відродження загальнолюдських цінностей, перебудови системи народної освіти, повернення її до гуманістичних джерел, до морального виховання, толерантного, полікультурного сприйняття навколишньої дійсності. Остання – складна й багатогранна проблема. Вона торкається як окремої людини, представника певної національності з усіма сферами її життєдіяльності, так і всієї нації.

Сьогодні, як ніколи, актуальною постає проблема стосунків між людьми різних національностей, формування якісно нового рівня культури міжетнічних відносин. Розв'язання цього завдання можливе при формуванні в учнів оцінного та ціннісного ставлення до людського життя. Необхідно звернути увагу на внутрішню потребу в емоційному контакті, на розуміння людини, громадянина іншої національності, повагу його гідностей та прав, нагромадження досвіду гуманних взаємин і поведінки в емоційно насичених ситуаціях.

У зв'язку з цим роль методології може виконувати ідея *полікультурної освіти*, суть якої у сходженні від особистісно-етнічного до загальнолюдського – планетарного мислення через усвідомлення себе часткою етносу, держави, людства [3, с. 87].

Процес полікультурної освіти включає в себе етнічний, громадянський і глобальний (планетарний) рівні.

Перший рівень полікультурної освіти – залучення до культури свого етносу / нації і близьке знайомство з етнокультурою інших народів з метою формування культури міжнаціонального спілкування. Другий рівень зв'язаний з усвідомленням себе громадянином країни і розвитком громадянської позиції, патріотичних почуттів, економічної і правової культури.

У сучасному світі все більше людей шукають опори в традиційних цінностях своїх предків, прагнуть зберегти свою самобутність, унікальну культуру – своєрідний етнокультурний парадокс сучасності, тому що це явище супроводжує всезростаючу уніфікацію духовної і матеріальної культури, процеси глобалізації. Третій рівень – глобальний – ґрунтується на знайомстві з системою знань щодо прав і свобод людини, міждержавних відносин і спрямований на формування позитивного досвіду спільного «мешкання» на Землі шляхом вирішення загальнопланетарних проблем (екологія, космос, війна-мир тощо).

Людина не втратила усталеного місця в світі, а набула майже необмежених потенційних можливостей власного розвитку і здатності впливати на процеси на макрорівні. Багаторівневістю структури соціального середовища на макрорівні визначається важливість значення для соціалізації молодого покоління зокрема умов, що забезпечують самоствердження, самовияв особистості на рівні задоволення її соціальних потреб і професійного становлення. За теорією В. Вернадського, людина є часткою біосфери, на певному етапі розвитку вона повинна брати на себе відповідальність за її подальшу долю. Однак подібна трансформація свідомості не виникає сама по собі. Це може бути лише результатом відповідного процесу цілеспрямованого розвитку особистості, яка володіє почуттями співпричетності, співпереживання і відповідальності за все, що відбувається в світі, тобто такими якостями, які пов'язують окремих членів співтовариства з рештою людства.

У загальних засадах Основного закону – Конституції України говориться: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традиції і

культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [7, с. 6].

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. стверджує, що освіта підпорядкована консолідації українського народу з усіма народами і державами світу. Вона підпорядкована і системі національних інтересів і сприяє оволодінню багатствами світової культури, вихованню поваги до народів світу [9, с. 4].

Ідеї педагогіки толерантності набувають все більшого визнання в сучасному світі. Все більше країн запроваджують їх у свою освіту, державно-суспільне життя, розглядають як невід'ємний засіб взаєморозуміння, довіри між народами, збереження миру на землі. Зокрема, в Декларації принципів толерантності, яка була ухвалена членами ООН з питань освіти, науки і культури звертається особлива увага на обов'язок країн-членів розвивати та забезпечувати поважання прав людини та основних свобод для всіх без винятку незалежно від їхньої раси, статі, мови, національної належності, релігії або стану здоров'я і боротися з проявами нетерпимості, приймають та урочисто проголошують їх, оскільки толерантність є не тільки важливим принципом а й необхідною умовою миру та соціально-економічного розвитку всіх народів [5, с. 176].

ООН проголосила 2000–2010 роки Декадою Культури ненасилля, тобто толерантності, визначила 16 листопада Міжнародним Днем толерантності.

Європейський Союз та Рада Європи надають великих зусиль вихованню у молоді активної громадянської позиції як в своїй країні, так і в масштабах Європи та світу. Важлива роль відводиться розробці проєктів в царині викладання в школах, ВНЗ, здійсненню обмінів представниками різних країн. Діяльність багатьох навчальних закладів націлена на формування в дітей та молоді відчуття та усвідомлення єдиної Європи. У зв'язку з цим відбувається інтенсивний обмін між учнями та вчителями країн Європейського Союзу. Таке спілкування справляє позитивний вплив на загальний процес європеїзації та інтернаціоналізації населення.

У доповіді ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття», підготовленої Міжнародною комісією під керівництвом Жака Делора, закладені важливі підвалини нової парадигми освіти, в основі якої лежать ідеї життєтворчості, підкреслюються вирішальна роль освіти у розвитку особистості, всього суспільства, у становленні мирних і дружніх взаємовідносин між усіма народами.

Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення усієї системи виховання, формування змісту, форм і методів духовного оновлення особистості на основі гуманізації життєдіяльності учня, створення умов для її самореалізації у різних видах творчої діяльності. Цей процес можливий лише за умов встановлення партнерських взаємовідносин між учнем та вчителем.

Гуманістичне особистісно орієнтоване виховання – це педагогічний керований процес культурної ідентифікації, соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості, в ході якого відбувається входження дитини в культуру, життя соціуму, розвиток усіх її творчих здібностей і можливостей. Епіцентром освіти в такій школі є учень: розвиток, становлення його індивідуальності, задоволення освітніх потреб, інтересів, творчих можливостей.

Культурний контекст наповнює освіту особистісними смислами, визначає рівень активності людини, міру її включення в культуру свого народу.

Увесь хід розвитку людства, а також освіти, наочно показує, що людина готується не до життя взагалі, а до життєдіяльності в певних етносоціокультурних умовах. «Ціннісно-нормативний образ дитини і нерозривно зв'язані з ним цілі, завдання і методи виховання, - відзначає І. Кон, - залежать від властивої культурі імпліцитної теорії людини, яка становить ядро, стрижневу вісь так званої найвної, буденної, життєвої, народної психології будь-якого народу, нації або етнічної групи, інтегруючи і сумуючи особливості його соціального

виховання, очікувань і оцінок. Імплицитна теорія особистості – центральна ціннісна орієнтація, з якою так чи інакше співвідносяться всі форми соціальної поведінки і особливо – виховання підрастаючих поколінь» [8, с. 110].

Цілеспрямована освіта, організована суспільством, протікає тим успішніше, чим повніше вона враховує вплив, який мають на людину об'єктивні умови її життя. Індивід – не лише об'єкт впливу суспільних стосунків, але й суб'єкт, який, засвоюючи соціальний досвід, вибірково ставиться до навколишньої дійсності. Він володіє відносною свободою у виборі форми поведінки. Отже, вплив етнічних стосунків на людину набуває значущості через індивідуальну позицію особистості.

Завданням школи стає підготовка громадянина, який належить до певного етносоціуму, культури, історичної епохи, природно-географічного регіону. Освіта повинна бути спрямована на розкриття і прояв кращих людських якостей, національної самосвідомості з метою зближення народів і культур.

У працях І. Беха, Е. Багрова, Ю. Бромля, А. Головатенка, Ф. Горовського, М. Євтуха, В. Заслуженко, Ю. Римаренка, Ю. Саснка, О. Сухомлинської, Т. Толочка та інших звернена увага на потребу дослідження теорії етносу й міжнаціональних відносин. Дослідники розглядають питання співвідношення держави і нації, особливості етнонаціональної політики на сучасному етапі, роль національної свідомості, її духовності в процесі консолідації суспільства в зв'язку з морально-етичним вихованням учнівської молоді.

«З повним правом можна сказати, - стверджує І. Бех, - що вищі моральні цінності – це і духовні цінності. Духовна цінність – це безумовно самовартісне утворення, вище «Я». Таким чином, ми говоримо про духовність добродійності або про одиницю, над якою маємо працювати. Ми, педагоги-вихователі і маємо виховувати цінності у вищевикладеному розумінні» [1, с. 10].

«Головна ідея виховання особистості, - стверджує І. Зязюн, - очікування від неї не відповідної, а відповідальної дії. Це, в свою чергу, передбачає не стільки формування людини за встановленими мірками і стандартами (хоч і без цього її поступ не відбувається), скільки вмінням виявити здібності суб'єкта виховання до творчості і виведенням його на дорогу культурного вселюдського творення» [6, с. 14].

Мета педагогічного впливу, на думку О. Сухомлинської, полягає в прилученні дитини до тих християнських цінностей, які мають універсальне гуманістичне значення, абсолютний характер і, що найважливіше для виховання, позитивну спрямованість. Цієї мети можна досягти через систему завдань, а саме через формування моральної культури, толерантного ставлення до інших культур і традицій [11, с. 16].

Ю. Римаренко до змісту культури міжнаціонального спілкування вклучає соціально орієнтовану на основі принципів демократизму поведінкову характеристику особи в умовах міжетнічного спілкування, а також характер і стиль поведінки, що відповідають цим вимогам [10, с. 221].

У педагогічній науці питання міжнаціонального спілкування як засобу виховання інтернаціоналізму й патріотизму, досліджували М. Вейт, З. Гасанов, Е. Гарунов, Е. Маматказіна, О. Опаленик та ін. Вони розглядають можливості міжнаціонального спілкування в досягненні виховної мети, набутті учнівською молоддю всебічного, соціально цінного досвіду взаємодопомоги, взаємоповаги та взаємопереживання щодо людей різних національностей. Вчені звертають увагу на потребу регулювання міжнаціональних відносин на міжособистісному рівні, оскільки в процесі спілкування з різних причин можуть порушуватися разом з іншими почуттями і національні почуття.

Механізм функціонування культури міжнаціонального спілкування пов'язаний з реалізацією інтересів нації і національних груп у різних сферах економічної, соціально-

політичної й духовної діяльності на принципах поваги, рівноправності, плюралізму, толерантності, дружби і взаємодопомоги на благо кожного народу [3, с. 81].

У розкритті сутності терміну «культура міжнародних відносин» слід врахувати, що міжнародне спілкування здійснюється на трьох рівнях: міждержавному, міжгруповому та міжособистісному.

Якщо соціумна культура міжнародного спілкування лежить в основі національної політики держави, то культура міжнародного спілкування в багатонаціональних колективах є, в свою чергу, інструментом для досягнення згоди між представниками різних етносів, що захищає їхні інтереси, національні почуття і гідність.

Особистісна культура міжнародного спілкування означає вміння взаємодоповнювати культури різних націй та етнічних груп і будувати за цим принципом взаємовідносини на основі доброзичливості, співпереживання і поваги до кожної індивідуальності.

Поняття міжнародного спілкування можна схарактеризувати як реальні, конкретні прояви взаємовідносин представників двох і більше національностей, що обмінюються матеріальними й духовними цінностями, думками, поглядами, почуттями і переживаннями.

Отже, міжнародне спілкування – це суспільно-особистісні контакти і взаємозв'язки людей різних національностей у процесі їхньої взаємодії в повсякденному житті. Воно є конкретною формою проявлення взаємовідносин представників різних національностей, реалізацією міжнародних відносин на особистісному рівні, як їх особистісно-психологічна конкретизація. Міжнародне спілкування обов'язково включає в себе обмін надбаннями між народами в різних галузях культури, літератури, мистецтва, музики, економіки. Сфери співпраці народів, а також національних меншин можна продовжувати ще й далі. Проте, процес спілкування і обміну досвідом починається, звичайно, із накопичення та усвідомлення власних цінностей представниками окремих націй, усвідомлення себе частинкою всього світу, дослідження своїх коренів, які сягають ще своєї давнини і пов'язують всіх людей в єдину сім'ю.

«Людина входить у людство через національну індивідуальність як національна людина, а не абстрактна, як росіянин, француз, німець або англієць. Уся творчість у культурі носить на собі печатку національного генія» [2, с. 85].

Розроблена нами технологія виховання культури особистісного самоствердження старшокласника становила низку етапів, основними завданнями якої були: первісне ініціювання активності юнацтва, оснащення їх засобами і прийомами самостійності, вирішення проблемних завдань, включення в спілкування і особистісно-значущу соціально-ціннісну діяльність, котра актуалізує творчу активність і полікультурну спрямованість. Етнорегіональний матеріал було включено в зміст навчально-виховного процесу з метою створення ситуації успіху і сприятливих умов з орієнтації старшокласників на позицію самоствердження.

У рамках програми «Від самоствердження до самореалізації» впроваджувалися як традиційні, так і інтерактивні форми виховної роботи, які сприяли усвідомленню старшокласниками своїх можливостей, достоїнств і недоліків власного «я», оволодінню прийомами і методами самоосвіти і самовиховання.

Серед форм роботи, що сприяли становленню збагаченої і внутрішньої позиції самоствердження особистості раннього юнацького віку, ми надавали особливу увагу факультативному курсу для старшокласників «*Людина в суспільстві*».

Особливістю такої форми роботи було те, що вона в основному охоплювала всі напрями соціально-ціннісної діяльності сприяла формуванню в школярів цілісного уявлення про історичне минуле, крім того, розвивала почуття приналежності до історії і культуровідповідності в освіті.

Смисл проекту програми факультативного курсу «Людина в суспільстві» полягав у розробленні такого змісту, котрий дозволив підготувати педагога до реалізації виховання культури особистісного самоствердження з учнями старших класів і в свою чергу допоміг останнім розібратися в багатоманітності суспільних стосунків у собі, в інших людях, виробити власну життєву позицію, реалізувати свої можливості, ствердити себе як особистість.

У конструйованій нами моделі підготовки старшокласника до реалізації виховання культури особистісного самоствердження методологічним підґрунтям факультативного курсу «Людина в суспільстві» виступило три підходи: гуманістичний, особистісно орієнтований та культурологічний і було виокремлено чотири блоки.

Блок 1. Культурологічні основи особистісного самоствердження.

У цьому блоці йде ознайомлення з культурою як світом артефактів. Культура розглядається як умова розвитку людини, яка здійснює в ній певні функції. Дається поняття культури світової, національної і етнічної. Етнокультура характеризується як ціннісно-смысловий простір.

Блок 2. Етнічний зміст виховання культури особистісного самоствердження в умовах особистісно орієнтованого підходу.

В етнічному аспекті виховання культури самоствердження особистості виступає як необхідна умова відтворення культури (культурних цінностей-смыслів). Цінності-смысли етнокультури покладені в мові, літературі, історії, мистецтві, релігії, етиці, фольклорі, які в сукупності формують національно-психологічне сприйняття дійсності – ментальність.

Блок 3. Національно-культурний контекст як умова реалізації виховання культури самоствердження старшокласника.

Національно-культурний контекст у вихованні культури самоствердження відкриває особистості школяра суттєвий зміст культури етносу і розуміння її місця в ній, формує особистісно-смыслову сферу індивіда, котрий належить певному етносоціуму, культурі, історичній епосі, природно-географічному регіону.

Блок 4. Культура педагога та його роль у реалізації особистісного самоствердження школяра.

Педагог – це спеціаліст, котрий володіє «баченням» освіти крізь призму культури. Перед вихованцями він виступає як зразок культурної людини, носій ціннісно-смыслових домінант етнокультури (мова, література, мистецтво, етикет, історія, релігія, фольклор), при передаванні яких у процесі взаємодії він сприяє виникненню Я-етнічного у вихованців. При цьому педагог бере участь в організації культурно-інформаційного середовища, міжособистісного діалогу; конструювання культурних новоутворень в особистісно-смысловій сфері учнів, створює ситуації для самоствердження вихованців, допомагає їм у реалізації, прояві, розкритті себе.

Зміст програми цього блоку включав такі теми: «Національна культура педагога в структурі його базової культури», «Особливості ціннісно-смыслового спілкування педагога в освітньому процесі», «Роль творчості педагога у прищепленні національних смыслів і цінностей культури».

На заняттях із учителями здійснювалося моделювання виховних і навчальних особистісно орієнтованих ситуацій. Різноманітними були форми проведення занять факультативу: у формі лекцій, бесід, дискусій, оповідання, практикуму, диспуту, круглого столу, перегляду кінофільму або театральної вистави, конкурсу на крашу доповідь з теми «Роль мого прізвища в історії рідного краю», участі у XVII візній Сесії Університету Культури Миру Українського Руху «Педагоги за мир та взаєморозуміння» за темою «Рідна та іноземні мови як засоби полікультурного виховання в контексті Культури Миру» тощо.

Організовуючи заняття факультативного курсу «Людина в суспільстві», ми зверталися до таких джерел: аналізу поведінки учнів класу, розгляду фактів, узятих з навколишнього життя; у тому числі й життя школи; художньої і науково-популярної літератури; нарисів і статей з юнацького періодичного друку; листів і звернень видатних людей.

Виховання культури особистісного самоствердження старшокласників успішно здійснювалося також у процесі проектної діяльності.

У межах експериментальної роботи, з метою поширення досвіду впровадження проектів «Служіння заради миру» нами проводився учнівський проект «Всі ми діти твої, Україно!» в номінації «Сприяння діалогу між різними расами, народами, культурами». Проект передбачав орієнтацію учнівської молоді на розуміння перспектив розвитку дитячої і молодіжної співпраці, полікультурного сприйняття навколишньої дійсності, збагачення знань молоді з питань політичного, економічного та культурного життя представників інших народів, поваги до їх цивілізацій, культур, моральних цінностей, укладу життя.

Інтереси сучасного виховання вимагають створення такої методики, яка найбільш повно відповідала б управлінню школярів у позитивних діях, сприяла б розвиткові волі, формуванню моральних почуттів і звичок, забезпечувала б формування позитивної системи ставлення школярів до дійсності і тим самим формуванню стійкої впевненої особистості в собі.

Досліджуючи нашу проблему, ми дійшли висновку, що сьогодні потрібні нові підходи в розробці методології та теорії виховання, в виявленні концептуально зорієнтованої перспективи, яка дозволила б усвідомити, якого громадянина необхідно виховувати, які почуття необхідно в нього формувати. Для створення відповідної теорії виховання необхідно інтегрувати знання, що були накопичені філософією, соціологією, етнологією, мовознавством, соціальною та загальною психологією. Досвід цих наук допоможе розв'язати питання щодо формування в особистості культури міжнародних, міжконфесійних та міжособистісних відносин, етнічної та міжетнічної соціалізації, а також щодо формування національних, громадсько-патріотичних і загальнолюдських почуттів та свідомості.

Педагогічна інтеграція цих наук, аналіз вітчизняного та закордонного досвіду дають можливість досліджувати проблеми полікультурного виховання, створити логічно взаємопов'язану, цілісну систему знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Як виховувати духовні цінності / І. Д. Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. - № 1. – С. 10.
2. Бердяев Н. А. О назначении человека / Н. А. Бердяев ; [сост. Л. И. Греков, А. П. Поляков]. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
3. Видт И. Е. Культурологические основы образования / И. Е. Видт. – Изд-во ТюмГУ, 2002. –164 с.
4. Головатенко А. Ю. Воспитание в духе уважения к правам народов, правам и свободам личности / А. Ю. Головатенко // Материалы педагогического проекта «Воспитание в духе прав человека в мире без войн». – 1994. – С. 81–82.
5. Декларация принципов толерантности // Педагогика толерантности. – 1999. – № 3–4. – С. 175–179.
6. Зязюн І. А. Філософія виховання як очікування відповідальної дії / І. А. Зязюн // 36. наук. праць: Вища освіта України № 2 (додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. Рівне : РДГУ, 2007. – С. 14–20.
7. Конституція України // Волинь. – 1996. – 19 липня.
8. Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта. –2002. – 24 квітня. –С. 2–5.
10. Римаренко Ю. І. Національний розвій України: проблеми і перспективи / Ю. І. Римаренко. – К., 1995. – 221 с.

11. Сухомлинська В.О. Концептуальні засади формування духовної особистості на основі християнських моральних цінностей / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти: Педагогічна преса. – 2002. – № 4. – С 13–19.

УДК: 321.02

Караваяв В. С.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Досліджено проблему взаємозалежності та детермінізму нації, національної ідентичності та державного механізму. Конститується характер цього взаємозв'язку як необхідної умови формування державної політики становлення національної ідентичності та утвердження конституційного ладу. Постулюється феномен національної держави одночасно як носія, так і фактора конструювання національної ідентичності та національних інтересів.

Ключові слова: національна ідентичність, держава, конструктивізм, національна держава.

Караваяв В. С. Взаимосвязь государственного строительства и национального становления

Исследована проблема взаимозависимости и детерминизма нации, национальной идентичности и государственного механизма. Конституруется характер этой взаимосвязи как необходимого условия формирования государственной политики становления национальной идентичности и утверждения конституционного строя. Постулируется феномен национального государства одновременно как носителя, так и фактора конструирования национальной идентичности и национальных интересов.

Ключевые слова: национальная идентичность, государство, конструктивизм, национальное государство.

Karavaev V. S. Correlation between state building and national development

The problem of interdependence and the determinism of the nation, national identity and the state mechanism. Constitutes the nature of this relationship as a prerequisite for the formation of public policy formation of national identity and assertion of the constitutional order. Postulated the concept of nation state, both as a carrier and a factor of constructing national identity and national interests.

Key words: national identity, state, constructivism, the national state.

Актуальність проблеми. Сьогодні абсолютно аксіоматичним є твердження про безпосередній зв'язок державного будівництва та процесів національного становлення. Ця взаємообумовленість впливає з самої сутності держави, яка повинна забезпечувати необхідні умови для консенсусу суспільства по вирішенню основних питань суспільно-політичного життя та конструювати «необхідну» модель національної ідентичності. Як стверджує Л. Нагорна, «здобуття незалежності України поставило її перед вибором нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування політичної нації співгромадян» [6]. Тому, постулювання адекватної моделі коеволуції нації та держави, констеляція української національної ідентичності являється нагальною задачею українського державотворення та необхідною умовою для вироблення й реалізації державних політик та практик.

Дана проблематика являється прерогативою наукових рефлексій як зарубіжних (Б. Андерсон, Р. Брусейкер, К. Вердері, Ю Габермас, Е. Гелнер, Е. Гобсбаум, Л. Грінфелд, Д. Лангевіше, Е. Сміт та ін.), так і вітчизняних (О. Антонюк, Г. Касьянов, А. Колодій, В. Кремень, В. Крисаченко, В. Лісовий, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Степико та ін.) дослідників. Поряд з цим сучасному науковому дискурсу бракує дослідження необхідних теоретичних та прикладних передумов конструювання політики ідентичності.